

CZU:811.135.1'373

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1\(319\).03](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1(319).03)

CONCEPTELE DE BAZĂ ALE MOTIVOLOGIEI (Fascicula I)

Angela SAVIN-ZGARDAN

Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar

E-mail: savin_angela@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6060-6977>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Basic Concepts of Motivology (Fascicle I)

Abstract

In the present study, we aimed to introduce into Romanian linguistic circulation a number of Motivology terms, a new linguistic discipline, and its dictionary not only includes the basic concept of Motivology, but also the terms from general linguistics and from other fields of linguistics – semasiology, onomasiology, derivation, linguopoetics, lexicography, etc., which are closely related to the theory of word motivation and stable polylexical units. The examples are brought, in particular, from the Romanian linguistic material, in order to demonstrate in such a way the necessity of researching language facts under their motivational aspect. At the same time, the terms proposed for the familiarization of all those interested in the given problem come to elucidate the research aspects of Motivology, which aims to study language phenomena from a different angle than the one carried out so far.

Keywords: motivology, term, motivational relations, motivational context, internal word form, motivational meaning, motivational form, motivational part, functions of the internal word form.

Rezumat

În studiul de față ne-am propus să aducem în circuitul lingvistic românesc o serie de termeni ai motivologiei, o nouă disciplină lingvistică, ce include noțiunile de bază ale motivologiei, dar nu doar: în dicționar sunt incluși, de asemenea, termeni din lingvistica generală și din alte domenii ale lingvisticii – semasiologie, onomasiologie, derivatologie, lingvopoetică, lexicografie etc., care sunt în relații strânse cu teoria motivației cuvintelor și a unităților polilexicale stabile (UPS). Exemplele sunt aduse, în special, din materialul glotic românesc, pentru a demonstra și pe această cale necesitatea cercetării faptelor de limbă și sub aspectul lor motivațional. Concomitent, termenii propuși spre familiarizare tuturor celor interesați de problema dată vin să elucideze aspectele cercetării motivologiei care își propune studierea fenomenelor de limbă sub un alt unghi de vedere decât cel efectuat de până acum.

Cuvinte-cheie: motivologie, termen, relații motivaționale, context motivațional, forma internă a cuvântului, sensul motivațional, forma motivațională, partea motivațională, funcțiile formei interne a cuvântului.

În studiul de față ne-am propus să aducem în circuitul lingvistic românesc o serie de termeni ai motivologiei, o nouă disciplină lingvistică ce include noțiunile de bază ale motivologiei, dar nu doar: în viitorul dicționar vor fi incluși, de asemenea, termeni din lingvistica generală și din alte domenii ale lingvisticii – semasiologie, onomasiologie, derivatologie, lingvopoetică, lexicografie etc. – care se află în relații strânse cu teoria motivației cuvintelor și a unităților polilexicale stabile. Relevanța și noutatea contribuției științifice se prezintă, în studiul de față, prin faptul că este redactată și prezentată o fasciculă din primul dicționar de termeni și concepte ale motivologiei, nou în lingvistica românească.

Problema motivației semnului glotic se situează tot mai mult în vizorul lingvisticii europene, în direcția creării chiar a unei noi discipline, lingvistica motivațională, care nu și-a găsit încă realizarea în cercetările din Republica Moldova. În această ordine de idei, vin ca suport materialele din acest studiu, care prezintă prima fasciculă a unui viitor *Dicționar de termeni ai motivologiei*. Această nouă direcție în lingvistică cu privire la fenomenele de limbă, cea motivațională, poate fi aplicată în plan onomasiologic, derivațional, semantic, sintactic, lexical, frazeologic (Savin-Zgardan, 2019, p. 8).

Principiul de bază al prezentării termenilor ce se referă la teoria motivației este cel alfabetic, care, pentru o utilizare mai comodă a dicționarului, se combină cu principiul alfabetic de cuib, ceea ce permite de a sistematiza noțiunile științifice ale cuvântului-termen principal și a forma înțelegerea deplină a lui. Astfel, principiul alfabetic de cuib este utilizat la prezentarea unor astfel de noțiuni științifice ale motivologiei precum „forma internă a cuvântului”, „cuvintele legate motivațional” și altele ce se caracterizează printr-o structură complexă, printr-un spectru funcțional larg etc. Exemplele sunt aduse, în special, din limba română, pentru a demonstra și pe această cale necesitatea cercetării faptelor de limbă și sub aspectul lor motivațional.

Articolele de bază ale dicționarului sunt prezentate cu litere majuscule, iar articolele suplimentare de dicționar – în cursiv aldin. La explicarea sensului motivațional al cuvintelor, între paranteze sunt incluse cuvinte sau UPS suplimentare, de legătură, care nu sunt exprimate de forma motivațională a cuvântului sau a UPS. Segmentele formei interne a cuvântului sunt evidențiate cu litere majuscule și sunt separate prin semnul / (bara oblică) (de ex., PARA/TRĂSNET, cu variantele învechite FERI/FULGER, FERI/TUN, MAGNET DE TRĂSNET, PARA/FULGER, PARA/TUNET „ceea ce ferește de trăsnet, de fulger, de tunet”) (Savin-Zgardan, 2021, p. 53).

Structura articolului de dicționar include următoarele componente: 1) cuvântul-titlu sau îmbinarea de cuvinte terminologică; 2) corelatul dublete sau

cel antonimic, dacă există; 3) abrevierea termenului sau a îmbinării de cuvinte, dacă e necesară pentru caracterul compact al articolului de dicționar; 4) explicarea sensului termenului; 5) exemplele, materialul ilustrativ (prezentate în cursiv). De ex.: CONTEXTUL MOTIVAȚIONAL. Contextul în care sunt actualizate relațiile motivaționale ale cuvintelor; de ex.: *Abia soarele însorit / Prin visele visate / Intră în amurgul amurgit, / Se scufundă în albul albicios*¹ (Kirsanov). La explicarea termenului cu apelare la alți termeni motivologici, de regulă, se omite facerea trimiterii prin intermediul cuvântului *vezi*.

Articolele de dicționar, formate conform principiului alfabetic de cuiș și care conțin un număr mare de articole de dicționar la obiect, sunt însoțite de rubricile: *structura, funcțiile*, ceea ce se ia în considerare în articolele de dicționar care au trimiteri. De ex., **Funcție reglatoare**. *Vezi: forma internă a cuvântului (funcții)*.

ACTUALIZARE. Redarea în actul vorbirii a elementelor structurii limbii pentru funcționarea lor.

ACTUALIZAREA RELAȚIILOR MOTIVAȚIONALE ALE CUVINTELOR. Redarea în actul vorbirii a cuvintelor legate motivațional; de ex.: *Nu mă-ntreba de ce cu sufletul sunt rece / Nu mai iubesc iubirea-nveselită / Cine a iubit, la el iubirea trece / Și nu mai prinde a iubi pe nimeni*² (Pușkin).

Actualizarea relațiilor motivaționale de distanță; antonimică cu *actualizarea de contact*. Redarea separată în vorbire a cuvintelor legate motivațional; de ex.: *Picătură strop cu strop, / Fac al mărilor potop. / Zilnic câte-un spic adună / și-n curând tu ai un snop* (Coșbuc).

Actualizarea relațiilor motivaționale de contact; antonimică cu *actualizarea de distanță*. Redarea alături sau la o distanță minimă a cuvintelor legate motivațional (separată de conjuncții, prepoziții etc.); de ex.: *Fie ca umbrei mele slavă să trâmbițeze trâmbițele*³ (Țvetaeva). *Deplinul optimism e necunoașterea faptului că fără mari nădejdi e mai de nădejde să ai nădejde*⁴ (Evtușenko).

Actualizarea relațiilor motivaționale parțială; antonimică cu *actualizarea relațiilor motivaționale deplină*. Redarea în vorbire a unuia din tipurile de motivație – sau lexicală, sau structurală; de ex.: *Fericit e cel ce tânăr a fost în tinerețe*⁵ (Pușkin). *A dat din cap, apoi a dat din umeri în semn că nu înțelege cele auzite*.

Actualizarea relațiilor motivaționale deplină; antonimică cu *actualizarea relațiilor motivaționale parțială*. Redarea în vorbire a celor două tipuri de motivație – și lexicală, și structurală; de ex.: *Puiu Faraga făcea roată în jurul său după fiecare*

¹ Trad. n.

² Trad. n.

³ Trad. n.

⁴ Trad. n.

⁵ Trad. n.

rotire în cercul horei, la final a făcut ocolul camerei și a căzut fără putere pe patul de spital. (Rebreanu, p. 117)

ANTROPOCENTRISM. Unul din principiile de bază ale cercetării motivologice sau de alt tip prin intermediul apelării la conștiința metalingvistică a vorbitorului, a purtătorului de limbă.

ASPECTUL MOTIVOLOGIEI. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS.

Aspectul dinamic. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS, ținând cont de modificările, evoluția, dinamica ei; de ex.: depistarea proceselor lexicale de remotivație, demotivație etc.

Aspectul lexicografic. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS prin intermediul lexicografierii diverselor componente ale ei: a unităților lexicale sau frazeologice motivate sau semimotivate, a formei interne a cuvintelor, a cuvintelor sau a UPS legate motivațional, a paradigmelor motivate, a neomotivatelor etc.

Aspectul surselor lingvistice. Direcție de cercetare legată de depistarea surselor de studiere a motivației și a posibilităților lor informative.

Aspectul lingvistic al culturii. Direcție în cercetarea fenomenelor motivației, ținându-se cont de reflectarea culturii verbale, spirituale și materiale a poporului, a tabloului lumii exprimat prin vorbire.

Aspectul metodologic. Direcție legată de depistarea metodelor, a principiilor și a procedurilor de cercetare a fenomenelor motivației.

Aspectul ontologic. Direcție de cercetare a fenomenelor motivației legate de elaborarea aparatului noțional, terminologic al motivologiei.

Aspectul comparativ. Direcție de cercetare a fenomenelor motivației în scopul depistării trăsăturilor comune și a specificului în limba dată în comparație cu alte limbi sau altă formă a limbii date.

Aspectul sociologic al censului de vârstă. Direcție de cercetare a fenomenului motivației în scopul evidențierii specificului, determinat de caracteristici de ordin social și ale censului de vârstă al purtătorilor de limbă.

Aspectul funcțional. Direcție de cercetare, legată de depistarea funcției formei interne a cuvântului, a cuvintelor și a UPS legate motivațional, a paradigmelor motivaționale etc.

FORMA INTERNĂ A CUVÂNTULUI (FIC). Structura morfo-semantică a cuvântului (sau a UPS) ce permite conștientizarea legăturii reciproce a formei și a sensului lui; de ex.: termenul din botanică *afine vinete* a căpătat denumirea datorită culorii albastre-închis a pomușoarelor; comp. cu explicația dată de DEX a lexemului *afină*, cuvânt din vocabularul general al limbii, în care culoarea pomușoarei este inclusă doar în articolul de dicționar – „fructul comestibil al afinului, o bacă în formă de bobîță neagră-albăstruie, brumată, cu gust acrișor.”

Forma internă a cuvântului. Variația ei. Schimbarea formei interne a cuvântului (a UPS) ca urmare a polimotivației lui din contul modificărilor formei

motivaționale și/sau a sensului motivațional al cuvântului (a UPS); de ex.: forma internă a cuvântului ЗАР/ЯНКА (rus.) „pasăre cu denumirea «малиновка»” variază din contul sensului său motivațional care este conștientizat în mod diferit de purtătorii limbii: „pasăre care cântă în zori (...)” sau ca „pasăre de culoare mălinie ca zorile” (Blinova, 2004, p. 16; Filatova, 2004, p. 12). Un alt exemplu de UPS românească care are motivație duală: A DA CU VAR: „a face alb” sau „a acoperi (pereții, tavanul) cu var”.

Structura FIC

Forma motivațională (FM). Segmente semnificative (sau segment) ale formei sonore, ale cuvintelor, ale UPS condiționate de caracterul lor motivațional; de ex.: FM a lexemului *stejărel* – STEJĂR/EL (comp.: STEJAR, copăc/EL), FM a lexemului NISIP/OS (comp. NISIP, piatr/OS), FM a lexemelor *căldicel* – CĂLD/ICEL (comp.: bun/ICEL).

Sensul motivațional (SM). Sensul (sinteza sensurilor) formei motivaționale ale cuvântului sau UPS; de ex.: SM al UPS *de miere* – „generos, bun” (sensul motivațional este redat în UPS de către componenta *miere* – „substanță dulce și aromată, foarte bogată în zaharuri, vitamine și enzime, culeasă și produsă de albine din nectarul florilor”; de asemenea, UPS *lună de miere* – „cea dintâi lună de după căsătorie”, asociată în conștiința vorbitorului de ceva plăcut, ce produce satisfacție, aidoma gustului de miere; FM a cuvântului *pufos* – PUF/OS „aidoma pufului”.

Partea motivațională (FM). Parte a FIC în care este exprimată motivația ei lexicală ce reflectă indicele motivațional; de ex.: FM a cuvântului *luminos* – LUMinos „care răspândește lumină”, FM a cuvântului a înRĂMA – „a pune în ramă”.

Partea formantă (PF). Parte a FIC în care este exprimată motivația sa structurală ce reflectă indicele de clasă al semnificatului; de ex.: PF a cuvântului *stejăriș* – stejăRIȘ în care este exprimat semul obiectual „pădure”, PF a cuvântului *gălbui* – gălbUI în care este redat semul „parțialitatea indicelui”, PF a cuvântului *a cotcodăci* – a cotcodĂCI în care este exprimat semul procesului „a scoate sunete”.

Tipurile FIC

Forma internă a cuvântului variativă; antonimică *formei interne a cuvântului nevariative*. Tip al FIC având componente ce variază: fie având formă motivațională schimbătoare (DĂLT/UITOR, DĂLTUI/TOR), fie sens motivațional variativ concomitent cu forma motivațională (DOBORături – „crengi de arbori doborâte de vijelie” sau „căzătură de lemne ce este culcată, uscături, vreascuri”).

Forma internă a cuvântului vie; antonimică *formei interne a cuvântului moartă*. Tip al FIC ale cărei componente sunt conștientizate de purtătorii de limbă; exemple de FIC vie: LUT/OS, A TÂMPLĂR/I, A PRE/VIZUALIZA.

Forma internă a cuvântului lexicalizată; antonimică *formei interne a cuvântului nelexicalizate*. Tip al FIC ale cărei componente (sau una din ele) sunt depistate de vorbitori, dar nu pot fi explicate; de ex., în UPS HALAL de tine, a fi ud LEOARCA.

Forma internă a cuvântului moartă; antonimică *formeii internă a cuvântului vie*. Tip al FIC care și-a pierdut caracterul motivației și FIC este demotivată; de ex., *drum, proră, casă*.

Forma internă a cuvântului metaforică; antonimică *formeii interne a cuvântului nemetaforice*. Tip al FIC al cărei sens reflectă corelația unei asemănări; de ex.: OND/ULAT – „asemănătoare undelor; ca undele, cu uşoare diferențe de nivel”; A SE BOS/UMFLA – „a-și manifesta supărarea umflând (sau strângând) buzele”; A SE ÎM/BUFNA – „a (se) supăra”, a deveni „încruntată” ca o bufnă/bufniță (etimol.: în + bufnă) (DEX)

Forma internă a cuvântului neschimbătoare; antonimică *formeii internă a cuvântului schimbătoare*. Tip al FIC a cărei formă și sens motivațional nu se modifică; de ex., SCĂUN/EL „scaun mic”, NISIP/OS „care conține mult nisip”.

Forma internă a cuvântului nelexicalizată; antonimică *formeii internă a cuvântului lexicalizate*. Tip al FIC ale cărei componente sunt conștientizate ca fiind condiționate reciproc; de ex., MORCOV/IU „de culoarea morcovului”, SFECLE/IU „de culoarea sfeclei”; DEZ/GHIOCA „a deschide, a desface și a îndepărta învelișul anumitor fructe sau legume; a scoate un fruct din coajă sau boabele dintr-o păstaie”; comp.: *ghioacă* – 1. coajă de ou, nucă, etc.; 2. pleava bobului de grâu.

Forma internă a cuvântului nemetaforică; antonimică *formeii interne a cuvântului metaforice*. Tip al FIC al cărei sens nu reflectă corelația unei asemănări; de ex., LUT/OS „care conține lut”; BOLF/OS (*despre persoane*) „care are obraji mari și groși” (ca niște bolfe).

Forma internă a cuvântului verbală; antonimică *formeii interne a cuvântului uzuale*. FIC actualizată în cadrul actului vorbirii; de ex., în enunțuri de tipul: *Apa în Nistru este învolburATĂ, ondulatĂ* este actualizată doar partea formantă a FIC, iar în enunțul *Apa în Nistru este ÎNVOLBURată, ONDULată de acțiunile curenților de apă* este actualizată doar partea motivațională; (comp.: *a învolbura* „a (se) mișca în vârtejuri; a (se) învârteji”; *a ondula* „a avea o mișcare ondulatorie, a se legăna ca undele apei; a se undui”).

Forma internă a cuvântului uzuală; antonimică *formeii interne a cuvântului verbale*. FIC ca urmare a generalizării numeroaselor FIC verbale; de ex.: ÎNVOLBUR/ATĂ, ONDUL/ATĂ.

Funcțiile FIC

Funcția gnoseologică sau cognitivă. Funcția FIC care reflectă cu ajutorul indicelui motivațional exprimat generalizarea activității cognitive a omului; de ex.: FIC *floarea soarelui* – FLOAREA SOARELUI vorbește că planta este îndreptată spre soare; mai este numită *sora-soarelui*; FIC *floarea-brumei* (reg.) – FLOAREA-BRUMEI „brândușă”, vorbește despre apariția timpurie a florii, imediat după topirea zăpezii, a brumei; FIC *canar* – CANAR „pasăre de pe insulele Canare” – ne descoperă patria acestei mici păsări cântătoare.

Funcția diferențială. Funcția FIC care condiționează diferențele semantice și expresiv-stilistice ale sinonimelor motivate; de ex., colocvial: MOLIPSI/TOR, LIPICI/OS, livresc: CONTAGI/OS, INFECȚI/OS; colocvial: OBRAZ/NIC, NE/

OBRĂZ/AT, NE/RUȘIN/AT, livresc: OFENSA/TOR, IMPERTINENT, INSOLENT, NE/CUVIINC/IOS.

Funcția comunicativă. Funcția FIC care contribuie la actul comunicării, condiționându-l: a) datorită funcției de legătură a FIC care unește prin intermediul formei motivaționale și a sensului motivațional două substanțe diferite prin firea lor: cea materială, lexemul, și cea ideală, semul, într-un tot întreg; b) din contul funcției structurante a FIC care contribuie la exprimarea izomorfismului formei sonore a cuvântului (a UPS) și a sensului lui, ceea ce asigură cuvântului/UPS determinarea lui semantică și facilitează procesul activității de vorbire și gândire.

Funcția conotativă. Funcția FIC care facilitează însușirea și memorarea cuvântului datorită caracterului său motivațional și includerii lui într-un șir larg de cuvinte legate prin motivația lexicală și structurală.

Funcția culturologică. Funcția FIC care este legată de exprimarea tabloului verbal al lumii, de cultura spirituală și materială a poporului prin intermediul reflectării indicilor obiectelor, a noțiunilor, a proceselor din lumea ambiantă, a reflectării miturilor, legendelor populare etc. De ex., cuvintele ce denumesc soarta, diverse aspecte ale acestei noțiuni, credințe populare în spiritele bune și rele se polarizează, întrucât, de regulă, denumesc atât spirite bune, cât și spirite rele. Exemple din limba română: *soartă, dânsse, iele, drăgaice, iezme, irodițe, rusalii, nagode, vântoase, domnițe, măiestre, frumoase, zânioare, mândre, șoimane, mușate, oară/ori, potcă, știmă/schimă/chimă, ursită, zână* (Raevschi, 2006, p. 51-56). La Miron Costin atestăm cuvântul *țenchi*, ceea ce semnifică „soartă”. În UPS *a avea țenchi* – „a avea soroc”, *a se alege sorții* – „a ajunge la un rezultat, la un deznodământ”, *a se împăca cu soarta* – „a se resemna”, *a trage la sorți* – „a hotărî prin procedeul sorților o alegere, o desemnare, o împărțire” (Savin-Zgardan, 2019, p. 149).

Funcția metalingvistică. Funcția FI a cuvântului-termen sau a UPS-termen care realizează diverse funcții ale FI a cuvintelor-netermini sau a UPS-netermini – funcția formatoare de sistem, reprezentativă, diferențiată, conotativă etc. – în domeniul terminologiei științifice, contribuind la o exactitate mai mare a termenului; de ex.: FI a termenului RE/MOTIVȚIA reflectă mai exact esența procesului denominat de el, care constă în crearea și recrearea motivației cuvântului sau a UPS decât așa termeni polilexicali ca: *etimologie populară, etimologie falsă, asimilare lexicală* etc.

Funcția nominativă. Funcția FIC legată de exprimarea triadei denominative: a) principiul și indicele denominării (indicii motivaționali și de clasificare); de ex.: ȘARPE-CU-CLOPOȚEI este o subfamilie de șerpi veninoși, al căror corp se termină într-o coada formata din 20-30 de solzi caudali pe care și-o mișcă când intră în defensivă sau ofensivă; sunetele scoase de aceasta îi dă denumirea de șarpe cu clopoței); b) modalitatea denominării – directă (FERMEC/ĂTOR „care farmecă”) și intermediară (CAPTIV/ANT „care de parcă te ia în captivitate”); c) mijloacele denominării (morfemele în cuvânt, componentele în UPS).

Funcția imagistică sau asociativ-imagistică. Funcția FIC care exprimă caracterul metaforic, de imagine, al unităților lexicale și al unităților frazeologice și, astfel, îndeplinesc rolul de mijloc al creării imaginii de limbă și de vorbire; de ex.: FIC A ȘERP/UI „a avea sau a forma (în mișcare) o linie unduitoare ca mersul șarpelui” creează o imagine vie artistică: *Între munții cu granitul sur, Arieșul, șoseaua și linia îngustă a trenului șerpuiesc împletindu-se cu poduri de piatră* (C. Petrescu). Fig. *Ideea măreață a țării șerpuia prin suflute sub forma unor fiori, ce se aninau de nimicurile trecătoare ale ceasului de acum* (D. Zamfirescu). *Soarele, la zori, șerpuiește munții Triestului cu chenare de rubin, iar la amiezi sparge și risipește curcubeie* (B. Delavrancea).

Funcția reglatoare. Funcția FIC care acționează la: a) posibilitățile combinatorice ale cuvântului sau ale UPS motivate (de ex., FIC NĂPRASNIC, SUBIT „limitează cercul de cuvinte valente: *moarte, sfârșit*” etc.); b) semantica sa (de ex., sub influența FIC *părtaș* – PĂRT/AȘ „persoană care participă (împreună cu altele) la o activitate, care ia parte la o acțiune; persoană care primește o parte dintr-un bun material sau care stăpânește ori folosește un bun material împreună cu o altă persoană” – în vorbirea actuală acestui cuvânt i se atribuie un sens peiorativ: *PCRM este părtaș la furtul secolului din primărie* (PCRM, p. 1); c) cantitatea variantelor lexico-semantice (VLS) în funcție de tipul motivațional redat de ea: FIC cu tipul motivațional morfologic limitează numărul VLS; FIC cu tipul motivațional semantic, din contra, contribuie la mărirea numărului VLS, servind ca model al transferurilor metaforice, metonimice și funcționale. De ex.: în cadrul realizării comprehensiunii s-a constatat că un alt tip de mecanisme poate contribui la motivația prin analogie. De ex., *plapuma ochiului și prapura ochiului pentru pleoapă; a da din umeri/din cap/din gură/din mână/din ochi/din urechi* (iron.). Să reținem că este vorba de un tip de motivație care nu spune nimic de motivație, doar de comprehensiune (Savin-Zgardan, 2019, p. 98).

Funcția reprezentativă. Funcția FIC care prin exprimarea indicilor motivaționali sau de clasă prezintă semnificatul ca un tot întreg; de ex., prin intermediul FIC *burete șerpesc* – BURETE ȘERPESC sau PĂLĂRIA ȘARPELUI „ciupercă comestibilă cu pălărie convexă, cu margini regulate, cu piciorul de formă cilindrică, albicioasă până la alb-cenușiu, acoperită cu solzi bruni-cenușii dispuși în șiruri longitudinale”); „ciupercă, burete ce se aseamănă cu pielea de șarpe datorită solzilor bruni ce o acoperă”; indicele motivațional este „pielea șarpelui” ce ne permite să ne imaginăm această ciupercă cu toți indicii ei caracteristici ca fiind un denotat integral (Savin-Zgardan, 2021, p. 53).

Funcția sistemică. Funcția FIC aparținând structurii morfo-sintactice care prezintă un sistem de relații:

epidigmatic (motivaționale, de ex.: *alb – albișor – albicios – a albi* etc.);

variative, de ex.: *a arde (despre foc)* și *a arde (despre obraji)*;

paradigmatic: *sinonimice*, de ex.: Axa diacronică: *a face știre* (înv.) – (comp.: *a aduce o știre*). *Facem știre mării tale cum au venit egumenul de Bistrița* (DÎR, p. 198). *Au trimis și craiul leșescu sol la papa făcându-i știre că are el de grije Muldovei să nu hie cu turci și mai denainte vreme fiind suptu grija sa* (Costin,

1972, p. 77) (Savin-Zgardan, 2019, p. 191). Axa diatopică: *a pune jeab*, unde *jeab* semnifică „arătură de toamnă” (DD, 1985, p. 74), „a face arătura”; *bătut de cahă* – „a fi amețit”, *a găsi clenci la cineva* (unde *clenci/ clen’și – cârlig*) semnifică „a găsi motiv de neplăceri”, *a-i sări țacna* – „a-i sări țandra”, *a face zâmbre* – „a face mofturi”, *a cânta din drâmbă* – „a rămâne sărac”, *cap de sârnice/ cap di sârnice/ sârnice* – „gămălie de chibrit” (*ibidem*, p. 140). Cu privire la lexemul *sprânceană* sunt atestate următoarele sinonime polilexicale: *sprânceană de la deal*, *geana de asupra ochiului*, *geana de la frunte*; cu privire la *geană* – *sprânceană de la ochi*, *sprânceană de jos*, *fir de pleopă* (Savin-Zgardan, 2019, p. 191-192). Axa diastratică: *a face mișto* – *a face bine*, *a da ceao* – *a-și lua rămas bun*, *a face un raport/raportul* – *a-și da darea de seamă* (stilul limbii vorbite – stilul oficial), unde *a face un raport/raportul* are un semantem mai complex: 1. „a relata, a enunța”. *În vestibulul biroului îi luă pălăria Ioniță, făcându-și raportul*: – *Vă așteaptă un domn!* (Petrescu, 1984, p. 35); 2. „a prezenta (în scris sau oral) un raport (cu caracter oficial), a aduce un lucru la cunoștința cuiva”. *A da doctoratul/examenul* – *a susține doctoratul/examenul* (stilul colocvial – stilul oficial). *Până atunci aveam de lucru: să-mi dau doctoratul, să intru în învățământul superior și să-mi încep lucrarea mea de filozofie...* (Preda, 1984, p. 106). *A aduce probe* – *a da dovadă* (stilul oficial – stilul neutru). *O simt închizându-se în ea și respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe și mă disprețuiește...* (Sadoveanu, 1979, p. 264). – *Nu ne putem căsători acum, am zis, dar mai pe urmă, da. Ca să-ți dau o dovadă că te iubesc, am venit la tine* (Călinescu, 1983, p. 154) (Savin-Zgardan, 2019, p. 192);

antonimice. Suntem pe pozițiile care constată trei tipuri de relații logice de opoziție pe care se sprijină antisemia: 1) opoziția contrară care exprimă noțiuni simetrice de limită, între care există unități intermediare (Conf.: *tânăr-netânăr-vârșnic*); 2) opoziția complementară care se caracterizează prin faptul că nu dispune de termeni intermediari (conf.: *viu – mort*); 3) opoziția vectorială care constituie o relație de direcții (acțiuni, caracteristici) (*a ridica – a coborî*) (Baharu, 2009, p. 76);

sintagmatice (de valență, de ex. *a cânta un cântec*, în cazul monolexemelor; în cazul UPS, le putem demonstra prin formulele semantico-distributive ale UPS sau diverse relații sintagmatice dintre componentele UPS, cum ar fi: arhaismele, jocul de cuvinte, mijloace eufonice și formal- gramaticale, etimologia populară, precum și contagiunea (influența legăturilor sintactice) și elipsa (influența pierderii legăturilor sintactice).

Funcția stabilizatoare. Funcția FIC care nu se modifică o lungă perioadă de timp, de ex.: *bunica*, *a robi*, *alergător*, *crăcănat* etc. Păstrând una și aceeași FIC, ele, în combinație cu funcția sistemică a FIC, demonstrează tendința spre regularitate.

Funcția tipologică. Funcția FIC care servește pentru reflectarea trăsăturilor tipologice ale limbii, a caracterului ei original, a specificului național, ceea ce se depistează prin intermediul comparației vocabularului limbii, în aspectul ei motivațional, cu alte limbi, conform următorilor parametri:

a) indicii motivaționali și denominativi exprimați de FIC. De ex., la toponime în limba română, sunt depistați indicii motivaționali referitori la denumirile

colectivităților de plante, de lucruri, de ființe, precum și locul aflării lor etc. Astfel, în limba română denumirea unor păsări a fost efectuată conform indicilor: **aspectului exterior**: *privighetoarea roșcată* – o pasăre de culoare brună pe spate, *brun-roșcată* pe târâșă și coadă și alb-cenușie pe părțile inferioare; *mătăsarul* – denumire dată datorită *moțului din mătase* gălbui și a penelor de pe spate și codiței, tivite cu galben și roșu; *botgros* – pasăre mică cu penele roșietice pe piept și brune pe restul corpului, cu *ciocul conic*, *gros și tare*; **comportamentului**: *ciocănitoarea* – nume dat mai multor specii de păsări agățătoare de pădure cu aripile scurte, cu cioc conic, puternic, care *ciocănesc* coaja copacilor, distrugând insectele dăunătoare și larvele lor. În limba franceză se evidențiază tendința pentru denumirea păsărilor după aspectul lor exterior și maniera de comportament, în limba rusă – în conformitate cu vocea (*свирель, пичуха*) și cu locul de habitat (*камышевка, крапивник*) (Blinova, 2004, p. 20).

Referitor la toponime putem afirma că există o serie de toponime primare în care semantica lor este deja motivată – toponimele-adjective: *Adâncă, Larga, Lunga, Scurta, Strâmba, Sărata, Frumoasa* etc. Inițial, aceste cuvinte îndeplineau funcția determinativă, însoțind un substantiv: *Valea- (Apa-) Adâncă, Valea- (Apa-) Largă, Valea- (Apa-) Lungă, Balta- (Apa-) Sărată* etc. Ulterior, prin elidarea substantivului și substantivizarea adjectivului, s-a ajuns la formele monolexemice actuale (Eremia, 1988, p. 139). Alte exemple de toponime formate prin *metonimie*: localitatea întemeiată în apropierea lacului *Roșu* a căpătat numele de *Roșu*, porțiunea de teren agricol situată lângă pădurea *Scumpia* a fost denumită *Scumpia* etc.; numele de animale consemnează, de obicei, locurile lor de trai (*Bursuc, Veverița, Plătica, Cioara*); toponime formate prin *metaforă*: *Burduhu*, deal, s. Petreni, r. Drochia, *Bășicuța*, moviliță, s. Slobozia-Mare, r. Vulcănești; *Colacu*, insuliță în balta Sărății, s. Hănăsenii-Noi, r. Leova; vale, s. Goianul-Vechi, r. Criuleni, *Potcoava*, lac sec, s. Nemțeni, r. Cotovschi (Hâncești – n. n.) etc. (*ibidem*, p. 139-141);

b) corelația unităților lexicale sau frazeologice cu un anumit tip al motivației: fonetică, morfologică, semantică. De ex., indicii motivaționali morfologici – semnificația sufixelor *-ar -et, -eș, -ime, -iș, -ște, -uș/-iuș, -ărie/-erie* este „loc acoperit cu...”, „loc bogat în...”, „loc cu mulți (multe)...”. De pildă, *Alunari* (loc în pădure, s. Vatici, r. Orhei), *Aguțari* (plantație de aguzi, s. Dărcăuți, r. Soroca), *Jișinari* (loc arabil, fostă livadă de vișini, s. Unchitești, r. Camenca), *Călinari* (loc unde înainte creșteau călini, s. Rublenița, r. Soroca), *Codrețu* (fostă pădure, acum loc arabil, s. Bădiceni, r. Soroca), *Podetș* (șes, s. Suvorov, r. Vulcănești) : *podetș*, „loc plan; podiș”; *Unghileț* (loc arabil, s. Copanca, r. Slobozia) : unghi, „loc strâmt, îngust; colț de moșie” etc. (*ibidem*, p. 142-245);

c) raportul unităților lexicale cu un anumit tip al motivației: fonetic, morfologic, semantic;

d) mijloacele FIC de redare a indicilor FIC motivaționali și clasificatori ai denumirilor de animale și de păsări sunt exprimate de anumite segmente: -OAICĂ (lupOAICĂ, ursOAICĂ), broască țestOASĂ, rățOI etc., care se deosebesc prin segmentele părții formante ale denumirilor grupurilor tematice în alte limbi.

Funcția expresivă sau explicită. Funcția FIC ca redarea capacităților structural-semantice și conotative: a motivației (CĂPRI/OARĂ „femela căpriorului”), a caracterului metaforic și al imaginii (A SE ÎN/FLĂCĂRA „a face să capete sau a căpăta culoarea flăcării; a (se) înroși, a se îmbujora; a (se) aprinde, a (se) înfierbânta”; BOT/GROS „pasăre mică cu ciocul conic, gros și tare”); a aprecierii (REPULS/IV „care inspiră repulsie”); a emotivității (FRUMUȘ/EL – dezmiardător de la „frumos”); a intensității (VÂNT/OAICĂ „vânt puternic însoțit uneori de ploaie, de grindină”).

Funcția expresiv-estetică. Funcția FIC care exprimă diferite figuri de stil, ceea ce contribuie la crearea limbajului poetic.

Relevanța și noutatea contribuției științifice în studiul de față se prezintă prin faptul că a fost prezentată prima fasciculă a *Dicționarului de termeni ai motivologiei*, primul de acest fel în lingvistica românească, care își propune ca obiectiv aducerea în circuitul românesc a termenilor utilizați într-un nou domeniu al lingvisticii – motivologia. Totodată, pentru exemplificarea mai explicită, sunt aduse exemple din materialul glotic românesc. Concomitent, termenii propuși spre familiarizare tuturor celor interesați de problema dată vin să elucideze aspectele cercetării motivologiei, care își propune studierea fenomenelor de limbă sub alt unghi de vedere decât cel efectuat de până acum.

Termenii din domeniul motivologiei, luați în discuție, oglindesc fenomenul desemnării obiectelor, care atrage tot mai mult atenția lingviștilor, dar și a reprezentanților din alte domenii de cercetare: filozofie, psihologie, logică, semiologie. Denominările, regularitățile și procedeele acestui proces complex și, bineînțeles, desemnarea segmentelor din realitate cu ajutorul unui cuvânt sau al unui grup de cuvinte, care rezultă din condiționarea reciprocă între elemente de natură diferită: lingvistică, gnoseologică, psihică, logică, semiotică, precum și motivația semnului glotic exprimat cu ajutorul semnificantului monolexical sau polilexical, sunt de importanță primară pentru lingvistică (Savin-Zgardan, 2019, p. 8-9).

Referințe bibliografice:

Blinova = БЛИНОВА, Ольга. *Русская мотивология*. Томск: Издательство Томского университета, 2004.

BAHNARU, Vasile. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Știința, 2009.

DD = *Dicționar dialectal*. Volumul II. Chișinău: Știința, 1985.

DÎR = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș, Alexandra Roman-Morar. București: Editura Academiei R.S.R., 1979.

EREMIA, Anatol. *Destinul cuvintelor*. Chișinău: Știința, 1988.

Filatova = ФИЛАТОВА, А. С. *Тематические группы русского языка в мотивационно-сопоставительном аспекте*. Автореферат диссертации канд. филолог. наук. Томск, 2004.

RAEVSCI, Nicolae. *Etimologii și alte studii de lingvistică*. Chișinău: Institutul de Filologie, 2006.

SAVIN-ZGARDAN, Angela. *Motivația unităților polilexicale stabile în limba română*. Chișinău: „Dra AP”, 2019.

SAVIN-ZGARDAN, Angela. Scurtă privire asupra direcțiilor de cercetare ale motivologiei, o nouă disciplină lingvistică. În: *Philologia*, 2021, nr. 3, p. 50-57.

Texte literare:

CĂLINESCU, George. *Enigma Otiliei*. București: Editura Albatros, 1983.

COSTIN, Miron. *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972.

PETRESCU, Cezar. *Întunecare*. București: Cartea Românească, 1984.

PREDA, Marin. *Cel mai iubit dintre pământeni*. Vol. I. București: Editura Cartea Românească, 1984.

REBREANU, Liviu. *Romane*. Vol. II. *Ciuleandra. Crăișorul Horia. Răscoala*. București: Cartea Românească, 1986.

SADOVEANU, Mihail. *Demonul tinereții. Uvar*. București: Editura Minerva, 1979.

Referințe web:

COȘBUC, George. *Gazele* [online]. Disponibil: https://www.georgecosbuc.eu/opere/poezii/gazel_2.html [citată 01.08.2022]

DEX = *Dicționarul explicativ al Limbii Române. Ed. a II-a*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009 [online]. Disponibil: <https://dexonline.ro/> [citată 01.08.2022]

Evtuşenko = ЕВТУШЕНКО, Евгений. *Я разлюбил тебя* [online]. Disponibil: <https://stihi.ru/2011/06/27/4693> [citată 22.04.2023]

Kirsanov = КИРСАНОВ, Семен. *Собрание сочинений*, 4 том. *Гражданская лирика и поэмы* [online]. Disponibil: <https://www.rulit.me/books/sobranie-sochinenij-t-4-grazhdanskaya-lirika-i-poemy-read-315116-10.html> [citată 22.04.2023]

PCRM = PCRM este părtaș la furtul secolului din primărie [online]. Disponibil: <https://point.md/ru/novosti/politika/pcrm-este-partash-la-furtul-secolului-din-primarie/> [citată 01.08.2022]

Puşkin = ПУШКИН, Александр. *Стихи* [online]. Disponibil: <https://www.culture.ru/poems/4475/ne-sprashivai-zachem-unyloi-dumoi> [citată 22.04.2023]

Puşkin = ПУШКИН, Александр. *Роман в стихах. Евгений Онегин*. Глава VIII, строфа X [online]. Disponibil: <http://www.poetry-classic.ru/8-10.html> [citată 22.04.2023]

Țvetaeva = ЦВЕТАЕВА, Марина. *Деревья* [online]. Disponibil: <https://ilibrary.ru/text/2977/p.1/index.html> [citată 22.04.2023]

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu”.